

arbeidspotentieel (lees vrouwen) te mobiliseren.

De grote winst van deze dissertatie is dat de vraagstelling zonder enige vooringenomenheid tegemoet wordt getreden. Dat dit leidt tot heel voorzichtige conclusies met betrekking tot veranderingen in de plaats van vrouwen in de textielnijverheid is misschien jammer voor de discussies over dit onderwerp, maar is gezien de grote verschillen van gebied tot gebied bijna onvermijdelijk. Hier komt nog eens bij dat zelfs in de vier plaatsen waar de auteur zich op concentreert omdat de bronnensituatie er relatief goed is (Leiden, Den Bosch, Tilburg en Zwolle) nog steeds vele vragen bij gebrek aan voldoende gegevens onbeantwoord moeten blijven. Mede door de acceptatie van de beperkingen van het materiaal resteert een genuanceerde uikomst.

Bij deze winst moet worden aangetekend dat de studie verder aan breedte en diepte gewonnen zou hebben als ook andere plaatsen en gebieden bij het onderzoek waren betrokken. De bronnen hiervoor zijn aanwezig, zoals de telling van weefgetouwen in Twente uit 1753, de volkstelling in Overijssel uit 1796 en de volledig gepubliceerde Quotisatie van Friesland uit 1749, waar beroepen en vermogens in genoemd worden, alsmede de samenstelling van de gezinnen. Vooral textielstad Harlingen, met haar bontweverij, is de moeite van een verdere analyse waard, al ware het alleen al omdat vrouwen hier amper als spinsters actief waren, maar bovenal als spoelsters. Wat betreft Twente is juist het proto-industriële karakter van dit gebied van belang, met de symbiose van landbouw en textiel. De arbeidsreserve die in de textiel emplot kon vinden in goede tijden bestond hier niet alleen uit vrouwen, maar ook uit mannen die deels in de textiel en deels in de landbouw werkten. Deze kanttekeningen, waarvan het overigens onzeker is of ze tot andere conclusies zouden hebben geleid, laten onverlet dat Van Nederveen Meerkerk er in geslaagd is een genuanceerd beeld neer te zetten dat ook in het internationale debat over loonarbeid van vrouwen nogal eens ontbreekt.

Cor Trompetter, Wolvega

Deursen, A.Th. van, Bruijn, J.R., Korteweg, J.E., *De admiraal. De wereld van Michiel Adriaenszoon de Ruyter* (Franeker: Van Wijnen, 2007, 184 blz., €29,50, ISBN 978 90 5194 282 8); Loo, I. van, Kapitein Trouwhand. *De Zeeuwse jaren van Michiel Adriaenszoon de Ruyter, 1607-1655* (Middelburg: Zeeuws Archief, 2007, 32 blz., ISBN 978 90 74375 13 9); Thijssen, W.C. (ed.), *De Ruyter* (Themanummer Levend Verleden 19 (2007) 3; Den Helder: Helderse historische vereniging, 2007, 80 blz., €9,50, ISBN 978 90 6455 544 2); Vliet, A.P. van, 'Een vriendelijke groetenisse'. *Brieven van het thuisfront aan de Vloot van De Ruyter (1664-1665)*; Franeker: Van Wijnen, 2007, 392 blz., €49,50, ISBN 978 90 5194 291 0).

De vierhonderdjarige geboortedag van Nederlands beroemdste zeeheld Michiel Adriaenszoon de Ruyter op 24 maart 2007 heeft een lawine aan boeken voortgebracht, zoals eerder alleen in het jaar 1907 gebeurde. De hier te

bespreken boeken behoren vanuit wetenschappelijk oogpunt gezien tot de potentieel interessantste nieuwe bijdragen aan de geschiedschrijving betreffende De Ruyter en zijn tijd.

Het boek *De admiraal. De wereld van Michiel Adriaenszoon de Ruyter* wordt door de uitgever in nauwe samenwerking met de Stichting 400 jaar Michiel de Ruyter gepresenteerd als 'nationale herdenkingsuitgave'. Daarin zijn twee artikelen opgenomen van emeritus-hoogleraar nieuwe geschiedenis A.Th. van Deursen met beschouwingen over het leven van De Ruyter en diens persoonlijkheid. Emeritus-hoogleraar Zee geschiedenis J.R. Bruijn schreef een bijdrage over de Republiek als maritieme mogendheid in de zeventiende eeuw. De bijdragen van Van Deursen en Bruijn zijn met grote deskundigheid geschreven, zonder dat zij overigens nieuws opleveren voor wie het werk van beide historici kent. De auteurs wagen het niet om over hun eigen schaduw heen te springen en met verrassende nieuwe thema's te komen. Daarom lezen we bij Van Deursen net als in eerdere publicaties over de admiraal als gereformeerde held met groot plichtsbesef en bij Bruijn over de admiraal die functioneerde in een land waarin naast de marine koopvaardij, walvisvaart, VOC, kaapvaart en zeevisserij belangrijke takken van de zeevaart waren. Voorzien van enkele meer biografisch getinte hoofdstukken zouden deze artikelen op hun plaats zijn gevallen. De in het onderwijs werkzame historica J.E. Korteweg kreeg opdracht deze hoofdstukken te schrijven met behulp van een reeks afbeeldingen, gegroepeerd rond de thema's 'Held van Nederland', 'Nederland waterland' en 'Samen Nederland'. In haar hoofdstukken wreekt het zich dat zij onvoldoende thuis is in de kunsthistorie en daardoor rijp en groen door elkaar toont. Een kopie van de voorstudie (59) van het hoofd van de admiraal voor zijn beeltenis op het praalgraf (geen dodenmasker zoals de auteur meent) wordt als een authentiek exemplaar gepresenteerd. Door het hele boek zijn negentiende- en twintigste-eeuwse portretten van zeeofficieren afgebeeld zonder nadere tijdsaanduiding, waardoor de indruk ontstaat dat het om contemporaine beeltenissen gaat (30, 47, 53, 56, 89, 102, 105). Geregeld ontbreken de namen van kunstenaars. Een schilderij wordt een prent genoemd (141), etsen nu eens een tekening (116) dan weer een gravure (119). Het familieportret van De Ruyter door Jurriaen Jacobson (42) is gespiegeld afgedrukt, waardoor de beschrijving van de afgebeelde personen niet klopt. Deze voornamelijk uit fotobijschriften bestaande hoofdstukken bevatten zoveel fouten dat zij afbreuk doen aan de waarde van het boek als geheel.

Ook voor het boek *'Een vriendelijcke groetenisse'. Brieven van het thuisfront aan de vloot van De Ruyter (1664-1665)*, samengesteld door A.P. van Vliet, leverde Korteweg de illustratiebijschriften, met veelal dezelfde fouten. Maar in dit boek spelen de illustraties van objecten een ondergeschikte rol. Van Vliet bewerkte 97 brieven uit het jaar 1664, die alle waren gericht aan opvarenden op de vloot van De Ruyter, maar hun bestemming nooit bereikten. Deze brieven behoren tot de zogenoemde 'Prize Papers', duizenden stukken van Nederlandse zeevarenden die in de zeventiende eeuw en later door Engelse kapers zijn buitgemaakt. Zij worden tegenwoordig in de National Archives in Londen bewaard en hebben pas betrekkelijk recent aandacht gekregen van historici. Van Vliet schreef een inleiding over de beroemde tocht van De

Ruyter naar Afrika en Amerika, tijdens welke de schepelingen de door hem gepubliceerde brieven ontvingen hadden moeten ontvangen. De brieven zelf geven een prachtige inkijk in het dagelijkse bestaan van de zeeman en zijn familie en vrienden. Al moet gezegd worden dat de voornamelijk uit weeklachten bestaande inhoud na verloop van tijd wat gaat vervelen. De transcriptie bevat een enkele keer merkwaardige fouten, zoals de afkorting 'u l' die consequent als 'u lieden' of 'u lieder' wordt weergegeven, terwijl dat 'uwe liefde' of 'uwer liefde' (of 'lieve') moet zijn. Opvallend is dat Van Vliet zich soms de bijzonderheid van een vondst niet heeft gerealiseerd. Zo neemt hij zonder speciaal commentaar een schrijven op van de beroemde zeeschilder Willem van de Velde de Jonge aan een zwager, de eerste privé-brief die van deze kunstenaar bekend is. Alle 97 brieven zijn integraal afgedrukt en voorzien van een gedegen annotatie. Zij zijn ook allemaal afgebeeld. Dat laatste maakt een nogal overbodige indruk, aangezien de brieven over het algemeen geen bijzondere kenmerken hebben. Het heeft het boek zwaar en kostbaar gemaakt, waardoor het nu helaas alleen door een speciaal geïnteresseerd publiek zal worden aangeschaft.

In het themanummer over De Ruyter, uitgegeven onder eindredactie van W.C. Thijssen in de reeks *Levend Verleden* van de Helderse Historische Vereniging, zijn een drietal biografieën van zeeofficieren van de admiraliteit van het Noorderkwartier gebundeld. Het gaat om De Ruyters collega's vice-admiraal Pieter Florisz. (ca. 1610-1658), kapitein Adriaan Dirksz. Houttuijn (1599-1666) en vice-admiraal David Vlugh (1623-1673). Deze biografieën leveren een aantal interessante nieuwe gegevens op, zoals een nieuw geboorteaantal voor David Vlugh die maar liefst twaalf jaar later ter wereld is gekomen dan werd aangenomen. Het is bovendien goed dat eens speciale aandacht wordt besteed aan officieren van de admiraliteit van het Noorderkwartier, want doordat het archief van deze instelling voor een groot deel verloren is gegaan wordt er doorgaans relatief weinig over hen vermeld. De bijdragen zijn wat schools geschreven en ook komt het de leesbaarheid niet ten goede dat de carrières van de drie elkaar deels overlappen, waardoor enkele zeeslagen dubbel worden besproken. Maar over het geheel genomen is het een interessante nieuwe bijdrage aan onze kennis van de levens van belangrijke zeeofficieren van de zeventiende eeuw.

Aan onze kennis over het leven van De Ruyter zelf hebben alle in 2007 verschenen boeken weinig kunnen toevoegen. In de pers werd aan het begin van het herdenkingsjaar groots aangekondigd dat ontdekt zou zijn dat Michiel de Ruyter als kaper onder de naam Trouwhand zou hebben gevaren. Dat had moeten blijken uit nieuwe gegevens uit de Zeeuwse archieven, waarop I. van Loo zich baseerde in zijn boekje *Kapitein Trouwhand. De Zeeuwse jaren van Michiel Adriaenszoon de Ruyter, 1607-1655*. De auteur zelf moest al kort na de onthulling zijn 'vondst' herroepen. Michiel Trouwhand bleek een andere persoon te zijn, een Vlaming afkomstig uit Kortemark bij Brugge. Omdat daarmee een hele reeks veronderstellingen uit het boekje onderuit werd gehaald, is de waarde ervan nihil geworden. Hoewel Van Loo blijkens de ondertitel de pretentie heeft de Zeeuwse jaren van Michiel de Ruyter tussen 1607 en 1655 te beschrijven, concentreert hij zich bijna helemaal op zijn tijd

als kaper in dienst van de gebroeders Lampsins, tussen 1635 en 1637. Vrijwel niets staat er dus bijvoorbeeld in over De Ruyters woonhuizen in Vlissingen en over zijn jaren als zeeofficier bij de Zeeuwse admiraliteit tijdens de Eerste Engelse Oorlog (1652-1654).

Ronald Prud'homme van Reine, Den Haag

Jönsson, A., *Letters from sir James Spens and Jan Rutgers* (The works and correspondence of Axel Oxenstierna. Second series 13; Stockholm: Royal Swedish Academy of Letters, History and Antiquities/Swedish National Archives, 2007, 643 blz., SEK455,-, ISBN 978 91 7402 367 1).

De reeks *Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling* (AOSB), uitgegeven onder de auspiciën van de Koninklijke Zweedse Academie van Letteren, Geschiedenis en Oudheden, loopt sinds 1888. Het werk aan de uitgave lag vanaf 1977 stil, maar werd in 1999 hervat. In de eerste afdeling van deze reeks krijgen de werken en brieven van de hand van de Zweedse rijkskanselier Axel Oxenstierna (1583-1654) een plaats. Tot nu verschenen vijftien delen over de periode 1606-1636. De tweede afdeling omvat inmiddels dertien delen met selecties uit de aan Oxenstierna gerichte correspondentie. De reeks is van belang voor de kennis van de Zweedse en Europese geschiedenis, in het bijzonder van de Dertigjarige Oorlog. Tijdens die oorlog speelde Zweden onder leiding van koning Gustaaf II Adolf en rijkskanselier Oxenstierna een belangrijke rol in de Midden-Europese politiek.

Het onderhavige deel bevat de brieven van twee diplomaten, Spens en Rutgersius. Jacob Spens († 1632) was een uit Schotland afkomstige militair die zich in opdracht van Jacobus I van Engeland, diens opvolger Karel I en Gustaaf Adolf van Zweden op de werving van troepen richtte. Hij vervulde ook diplomatieke missies, onder meer in de jaren 1623-1626, toen hij betrokken was bij de voorbereiding van een protestantse liga, waaraan ook de Republiek uitgenodigd werd deel te nemen. Over zijn onderhandelingen doet Spens verslag in correspondenties die de periode 1613-1630 beslaan (23-224). Hij bediende zich van het Schots, maar ook van het Duits en vooral van het Latijn, dat hij door een secretaris moest laten uitschrijven (103 en 126), want zijn talenkennis was beperkt.

Dat laatste gold niet voor Spens' in Dordrecht geboren collega Janus Rutgersius (1589-1625), die een gedegen opleiding had genoten en een enthousiast boekenverzamelaar was. Na een studie in de letteren te Leiden, promoveerde Rutgersius in Orléans tot licentiaat in de rechten. In 1614 werd hij door de Zweedse ambassadeur in de Republiek, Jacob van Dijck, overgehaald in Zweedse diplomatieke dienst te treden. Maar hij bleef zijn jeugdliefde trouw, want in mei 1618 publiceerde hij de vrucht van zijn filologische onderzoekingen in de *Variarum lectionum libri sex*, met een opdracht aan Gustaaf Adolf. Rutgersius maakte een groot aantal reizen in opdracht van Zweden, waaronder vijf missies naar de Republiek, die vooral